



Azər TURAN

Şehriyarın "O da şeirin, ədəbin Şah dağdır, şanlı Səhəndi, / O da sənək atar ulduzlara şeir ilə kəməndi, / O da Simurqdan almaqdadı fəndi. / ... Yaşasın şair əfəndi" - deyə vəsf etdiyi otaylı-butaylı Azərbaycanımızın böyük şairi Bulud Qaraçorlu Səhənd "Elimin dayağı, yurdumun fəxri" şeirini 28 iyul 1974-cü ildə Sov. İKP MK Siyasi Bürosu üzvlüyünə namizəd, Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi Heydər Əliyevə xitabən yazmışdı və cənublu bir şairin qələmə aldığı bu şeir Azərbaycan ədəbiyyatında Heydər Əliyevə həsr olunmuş ilk şeir idi.

Səhənd isə, böyük türk alimi Ahmed Kabaklımın dediyi kimi, "coşqun və həssas yapıda bir şairdir. Özəlliklə gənclik illərində Türkcü-İslamçı hərəkatlara, demokrasi mitinqlərə felən qatılmış, ömrü boyunca da türk-islam davasının səmimi bir istəkli olmuşdur. Əsarətin, zillətin kəndisinə ağır gəldiyini ən fazla bağırın Güney Azərbaycan şairlərindəndir..."

Xəlil Rza Ulutürk isə Səhəndin vətəndaşlıq qayəsindəki səmimiyyətə diqqəti cəlb edərək yazırdı ki, "Səhəndin vətəndaşlığında nə qədər paklıq, nə qədər yanğı, nə qədər ılıvyyət var. Böyük vətəndaşlığı Səhəndin şair varlığında oda, alova, yeni bir istedad qaynağına çevrilib".

Səhənd həm də yuxarıda qeyd etdiyim kimi, Şehriyarın ən yaxın dostlarından biri idi və Şehriyar Azərbaycan poeziyasının incilərindən və bütöv Azərbaycan məfkurəsinin şah əsərlərindən biri olan "Səhəndim" poemasını Bulud Qaraçorlu Səhəndə ithaf etmişdi.

Nə baş verirdi ki, panfarsist ideyaların tüğyan etdiyi, Rza şahın Azərbaycan türklərini ən adı milli hüquqlardan məhrum etdiyi dövrdə, yaxud Xəlil Rza Ulutürkün təbirincə "qocalmış, əprilmiş fars millətini gəncəşdirmək, diriltmək üçün əlac axtaran paniranistlər yeganə çarəni Azərbaycan türklərini farslaşdırmaqda gördükləri" 1970-ci illərdə Səhənd Heydər Əliyevə şeir yazırdı və şeirində Əliyevi təkə Bakının deyil, Təbrizdən də, yeni bütöv Azərbaycanın dayağı adlandırdı.

"Elimin dayağı, yurdumun fəxri" şeirinin özəllikləri çoxdur. Ən başlıcası isə budur ki, bu şeir dediyim kimi, ümumiyyətlə, Heydər Əliyevə həsr olunmuş ilk şeirdir. Digər tərəfdən, şeirin müəllifi Cənubi Azərbaycanın böyük şairi Bulud Qaraçorlu Səhənddir. Üçüncüsü, Ümumazərbaycan kontekstində bu şeir Heydər Əliyevə bağlı ümummilli lider anlayışını irəli sürən ilk ədəbi mətnidir: "Bu gün millətimin dayağı Sənsən, / Elimin görürü halalın olsun! / Dünyalar durduqca əsən dur, əsən! / Sənə göz dikmişdir bütün Vətənin!".

Heydər Əliyev barədə yazılmış ilk poetik mətn - Cənubi Azərbaycanın böyük şairi Bulud Qaraçorlu Səhəndin "Elimin dayağı, yurdumun fəxri" şeiri

Azərbaycan ədəbiyyatşünasları tərəfindən sətirbəsətir tədqiq olunmasına böyük ehtiyac duyulan bu şeir 1974-cü ildə yazılıb. Yəni o illərdə ki, hələ bizdə Cənubi Azərbaycan probleminin aktuallığı yalnız Bakıda iqamət etmiş mühacirlərlə, eyni zamanda Azərbaycan Demokrat Fırqəsi ilə bağlıdır və belə bir dövrdə, yəni 1974-cü ildə Cənubi Azərbaycandan tutaq ki, Bakıya sığınmış mühacir Qulam Yahya ilə heç bir siyasi əlaqəsi olmayan Səhənd Heydər Əliyevə xitabən, "Sənə göz dikmişdir bütün Vətənin!" deyə səslənirdi.

Şeirin başqa bir özəlliyi. Səhənd onu tərənnüm, vəsf şeiri olaraq deyil, ağrı, həsrət, ayrılıq, nisgil şeiri olaraq yazır. Hətta şeirdən anlaşılan budur ki, Bulud Qaraçorlu Səhənd Heydər Əliyevi görmək üçün Təbrizdən Bakıya gəlsə də, məqsədinə çata bilməyib, yəni Heydər Əliyevlə görüşə bilməyib. Çünki həmin günlərdə Heydər Əliyev Bakıda deyilmis: "İstərdim Bakıda Sən də olaydın".

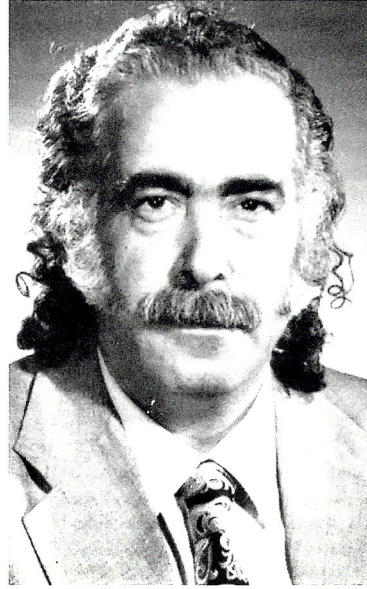
Cənubi Azərbaycanın öndə olan aydınlarından, şairlərindən biri kimi, Səhənd şimali Azərbaycanın liderinə bütün vətənin göz dikdiyini iqrar edir, Bakıya elin dayağı, yurdun fəxri adlandırdığı Heydər Əliyevlə görüşmək üçün gəldiyini səmimi şəkildə etiraf edirdi:

*Mən istərdim doğma bir qardaş kimi
Oturub, əyləşib danışım Sənnən.
Bir məsləkdaş kimi, bir yoldaş kimi
Söz-söhbət açaydım ana Vətəndən.*

Səhənd Heydər Əliyevlə ana Vətən barədə nə danışacaqdı? Məsələnin sırrı pərdəsi də bu nöqtədədir. Şeirdə belə bir fraza var: "Dağlar boyda ağır dərdi özümən, Təbrizdən Bakıya daşdım ancaq". Səhəndin Təbrizdən Bakıya daşdığı dağlar boyda ağır dərdi nə ola bilərdi, bu, indi hər kəsə bəllidir. Amma 1974-cü ildə yazdığı şeirdə Səhənd Bakıda Heydər Əliyevdən başqa, dərdlərini deyəcəyi bir kimsənin olmadığını da işarət edir: "Kimsəyə açmadım, ağır dözümmən / Hələlik lazımdır geri qaytarmaq".

Yətinə araşdırılmasa da, bəllidir ki, bütöv Azərbaycan problemi Heydər Əliyevin siyasi fəaliyyətinin aparıcı istiqamətlərindən biri olub. 1990-cı ildə 20 Yanvar faciəsindən az sonra verdiyi bir müsahibədə Azərbaycana rəhbərlik etdiyi yetmişinci illər barədə danışarkən xatırladırdı ki, "son illərdə bir arzum vardı: Cənubi və Şimali Azərbaycanın əlaqələri güclənsin, onlar yaxşılaşsınlar və gələcəkdə birləşsinsinlər".

1970-ci illərdə Axundov adına Kitabxanadan İran kitabxanalarına göndirilən kitablar, yaxud digər tədbirlər, Sovet-İran dostluğu səviyyəsində reallaşdırılırdı, bu, başqa. Lakin Cənubi Azərbaycan amilini Heydər Əliyev açıq siyasi mətnlə Səhəndin 1974-cü ildə yazdığı bu şeirdən təxminən 7 il sonra Azərbaycan Yazıçılarının 1981-ci il



iyun 12-də keçirilən VII qurultayındakı çıxışında ifadə edir. "Azərbaycan Yazıçılar İttifaqının son qurultayında (deyərsən, VII qurultayı idi) çıxış etdim, ilk dəfə olaraq Cənubi Azərbaycan sözünün üstündən yasaq götürüldü... O vaxta qədər mətbuatda Cənubi Azərbaycan sözü qadağan idi. Guya bu, SSRİ ilə İranın əlaqələrinə zərbə toxundura bilərdi. Cənubi Azərbaycan şairləri ilə ünsiyyət saxlayırdım. Balas Azəroğluna Azərbaycanın Xalq şairi adını verdik, qurultayda Yazıçılar İttifaqının katibi seçildi. O vaxta qədər onlar çox sıxılırdılar. Onlara mənəvi arxa, dayaq lazım idi".

Bütün bunları o, 1990-cı ildəki müsahibəsində deyirdi. Bu isə 1981-ci ildə keçirilmiş qurultaydakı çıxışındadır: "Cənubi Azərbaycanla ədəbi əlaqələri möhkəmləndirmək, mədəniyyətin və mənəvi yaradıcılığın bütöv sahələrində geniş əlaqələri inkişaf etdirmək, bizdə toplanmış zəngin bədii-estetik təcrübəni qələm yoldaşlarına vermək barədə düşünmək lazımdır".

Dediyim kimi, məsələ açıq siyasi müstəviyə 1981-ci ildə Heydər Əliyevin bu sözləri ilə keçdi. Doğrudur, Balas Azəroğludan da əvvəl Yazıçılar İttifaqının rəhbərliyində əslən cənublu Mirzə İbrahimov təmsil olunmuşdu. Lakin 1981-ci ildə Balas Azəroğlunun katib seçilməsinə, şahlıq üsul-idarəsinin devrildiyi, hakimiyyətə ruhani elitanın gəldiyi, tarixin yeni məcraya adlandırdığı bir mərhələnin kontekstində baxmaq lazımdır. Məhz belə bir dövrdə, İran-SSRİ münasibətlərinin həssas bir məqamında əslən cənubdan olan Balas Azəroğlu Yazıçılar İttifaqının katibi seçilmiş və hələ üstəlik, ona Azərbaycanın xalq şairi fəxri adı verilmişdi.

Film kimi bir həyat yaşamış, nazirdən mürdəşirə qədər ömrü yolu keçib sonunda Təbrizdə kimsədən evində dünyasını dəyişən cənublu şair Məhəmməd Biriya barə-

də yazılan tədqiqatlarda onun taleyi ilə bağlı mühüm bir məqam hər dəfə pərdə arxasında qalır. Məhəmməd Biriya ilə bağlı Heydər Əliyevin fəaliyyətini nəzərdə tutaram: "Cənubi Azərbaycanın böyük bir şairi var idi - Məhəmməd Biriya. Cənubi Azərbaycan hərəkatı zamanı nazir olmuşdu. Sonra Azərbaycana gəlmişdi. Təəssüf ki, 1949-50-ci illərdə Rusiyanın Saransk şəhərində düşərgədə cəza çəkirdi, onu həbs etmişdilər. Mən Respublika Dövlət Təhlükəsizliyi Komitəsində işləyərkən 1958-ci ildə şəxsən Saranska getdim, Biriya ilə görüşdüm, onu Bakıya gətirdim... Çox böyük şair idi". Heydər Əliyev Dövlət Təhlükəsizliyi Komitəsində işləyərkən Rusiyadan - Saransk həbsxanasından "Arama qəbrimi, ax-tarına mənim başdaşımı, / Rəsimdə Həzrəti Nuh, ismədə xatəm də mənəm" deyə yazıq Biriyanı vətənə gətirmişdi.

Heydər Əliyev Rza şah hakimiyyətinin son illərində ölkəmizdə cənub mövzusunda təkan vermişdi. İslam inqilabından sonra - 1981-ci ildə Bakıda Şehriyarın "Aman ayrılıq" kitabının nəşri isə bu prosesin yeni mərhələdə ideoloji başlanğıcı oldu: "Bizi yandıran, yaman ayrılıq, bu dərindən duman ayrılıq, aman ayrılıq, aman ayrılıq".

Yenə də Səhəndə və Səhəndin həmin şeirinə qayıdıram. Şeir ilk dəfə Ulutürkün təbirincə "bizim ədəbiyyat institutunun əməkdaşı Ruqiyyə Qənbərqızının tərtibi və ayıq milli süür işığına qorq olmuş ön sözü ilə" buraxılmış "Sazımın sözü" (1984) kitabında çap olunub. "Elimin dayağı, yurdumun fəxri" şeiri Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığının elmi döviyyəsinə ilk dəfə tənqidçi Elnarə Akimovanın "Poeziyada Heydər Əliyev ideali" məqaləsi ilə daxil olub...

Şehriyarın təbirincə "ulduzlara şeir ilə kəmənd atan", şeir yazanda "qələmindən ulduzlar ələnən" Səhənd Pəhləvi rejimi tərəfindən dəfələrlə həbs olunmuşdu, Azərbaycanın birliyi, bütövlüyü, ana dilimiz uğrunda mücadilə vermişdi. Tehran Universiteti professorlarının "zəbani Azərbaycan" deyib dilimizlə bağlı lağlağı kitablar yazdıqları dövrdə necə ki, Şehriyar "Heydər-babaya salam"ı yazmışdı, Səhənd də eləcə, fars millətçilərinin qarşısına Dədə Qorqud dastanlarının poetik versiyası ilə çıxmışdı: "Mənim də elimdən bu gəlir ancaq, / Səni keçmişlə eyləyim tanış. / Başuca yaşamaq istəsən əgər, / Bax, gör babaların necə yaşamış".

Burda həssas bir nöqtəyə də toxunmaq istəyirəm. 1978-ci ildə SSRİ-İrandakı səfirliyin birinci katibi Baranov Kremle cənubi Azərbaycan şairləri, o cümlədən Səhənd barədə ilk məlumatları ötürəndə artıq Səhənd "Yolumu kəsəmməz qara zülmət" deyib iki dəfə Azərbaycana gəlib getmiş və hətta Azərbaycan poeziyasının Heydər Əliyev şahifəsinin ilk misralarını - Vətən havalı ilk şeiri də yazmışdı.